

TIMOTEUS POKORA

ETYMOLOGIE SLOVA ‚SIBIŘ‘ Z HLEDISKA ORIENTALISTIKY

V rámci následujícího stručného přehledu, který je součástí rozsáhlé studie, je možné uvést jen část problémů a literatury spojených s probíraným komplexem otázek. Jeho úkolem je též upozornit slavisty na studie orientalistů. Nejde jen o „pouhou“ etymologii, protože zjištění původu slova Sibiř vyžaduje znalost mnoha faktů z dějin Asie a Evropy, zejména v oboru filologie a etnogeneze. To může dnes sotva zvládnout jediný badatel.

Diskuse v 19. století

Zdá se, že jedním z prvních, kdo se pokusil etymologii objasnit, byl P. J. Šafařík, který již v roce 1837 napsal: „V historii Hunův zhusta připomínají se *Sabiri* čili *Seberi*, o kterýchžto ...něco vložít se musí... K víře podobné jest, že vlast jejich zauralská slaula původně *Sibir*, kerěžto jméno v prodlení času od Rusů i na krajiny za níž ležící přenešeno a v tauž míru, jakž ho podnes se užívá, rozšířeno jest.“ Šafařík tedy formuluje svůj názor výslovně jaké hypotézu.

Až koncem 19. století byla otázka znovu projednávána ruskými vědci V. M. Florinským a proslulým etnografem G. N. Potaninem, ponecháme-li stranou starší názory německých vědců v carských službách. Florinskij soudil, že slovo Sibiř pochází ze slovanského slova „sever“, z něhož vznikl i název pro Sabiry. Potanin naopak odvozoval jeho původ mj. z názvu hory Sübür (též Sumyr nebo Sumbyr), který se vyskytuje v lidové literatuře národů jižní Sibiře a Mongolska. S touto horou měla být spojena představa severu, podobně jako v hypotéze Florinského. F. W. K. Müller ovšem vhodně namítl, že název hory Sumyr pochází od hory Sumeru indického folklóru. Prostřednictvím buddhismu a lámajismu se tento pojem dostal do četných zemí sousedících s Indií.

Po deseti letech znovuoživil diskusi Armén S. K. Patkanov (Patkanjan). Zároveň vyšel článek Alexandra Magnussona z Tomska, věnovaný převážně rekapitulaci diskuse o původu slova Sibiř. Patkanov se odlišoval jak od Florinského, tak i od Potanina v tom, že Sabiry zařazoval mezi Ugrofiny, což našlo značný ohlas. Závažnější jsou jeho informace o zeměpisném názvu ‘Tapar’ (v jiných podobách Šabar, Šaber, Šoper, Saber), který byl velmi rozšířen v tobolské gubernii na západní Sibiři. Patkanov uvádí, že v jižní části gubernie se slovo Sabirové vyskytuje v jiné podobě (Sëber, Sëvér) a to u místních Tatarů, kteří jimi označují autochtonní, tj. předtatarské obyvatelstvo. Muselo tedy jít o obyvatelstvo neslovanské, netatarské a nemongolské, mluvící tedy některým z tureckých nebo ugrofinských jazyků, které bylo označováno výrazem velmi podobným slovu Sibir.

Magnusson v podstatě shrnul údaje pramenů a diskusních názorů, nepřišel však s ničím novým. Je zřejmé, že diskuse neskončila žádným shrnujícím závěrem, nýbrž spíše nastolila mínění velmi odlišná.

Diskuse v SSSR

Překvapí, že žádná z příslušných velikých nebo speciálních historických prací vydaných v posledních desetiletích v SSSR se o této otázce nezmiňuje, snad proto, že vědecké diskuse nepřinesly ještě shodnější názor. (V této souvislosti můžeme zmínit díla: Bol'saja sovětskaja encyklopedija; S. V. Kiselev, Drevnjaja istorija južnoj Sibiri, M. 1951, do češtiny přeložené Dějiny světa nebo nejnovější monumentální Istorija Sibiri, sv. I., Leningrad 1968).

Pokud jde o monografické studie nebo přehledy literatury, rozvedla K. V. Vjatkina v r. 1935 v podstatě jen Potaninovo mínění o mongolském původu slova. N. I. Michajlov v r. 1954, v souladu s názvem své studie, podal přehled o vzniku a rozšíření názvu Sibir, aniž se příliš zabýval podstatou věci. Pozoruhodnou teorii vyslovila o rok dříve E. Ja. Bojaršinova, že totiž „termín Sibir vznikl jakožto název etnické skupiny „sipy“ v prvních staletích n. l. Takovou etnickou skupinou byli předkové starých Uhrů.“ V. A. Nikonov vyslovil problematickou domněnku, proti níž polemizoval M. N. Melcheev, že k etymologii lze použít mongolské slovo šibyr — bláto.

Sabir, Sibir, Ibir, Abir

Musíme se tedy vrátit k pramenům. Je prokázáno, že název Sibire se odvozuje z názvu hlavního města chanátu vzniklého okolo r. 1200 v oblasti Irtyše. Potvrzuje to rukopis Savy Jesipova z r. 1677, zachovaný v knihovně Tomské university, který uvádí, že nové město při ústí Tobolsku do Irtyše bylo z nařízení cara nazváno Tobolsk, což nahradilo název Sibir z jazyka nevěřících (busurmanskij); název Sibire byl zase uplatněn na celou tobolskou oblast.

Tím se znovu dostáváme k „orientálnímu“, neslovanskému původu slova Sibir. Etnické zařazení Sabirů je velmi obtížné: nejsou zařazováni jen mezi Slovany a Ugrofíny, ale i mezi „Huno-Sarmaty“ a Turky (na základě tureckého slova sapmak „zabloudit“), Anty (Severjané). Nemusíme tuto otázku řešit, je však třeba upozornit, že nositelé názvu Sabir nemuseli být v 5. a 13. století totožní.

Nejpozoruhodnějším pramenem je kniha Džámi'u't-tavárich (Souhrn historií) proslulého perského historika Fazlulláha Rašiduddína (1247—1318), popisující dějiny Iránu, Azerbajdžánu, Střední Asie a veliké „světové“ mongolské říše. Souhrn historií je důležitý i proto, že zachoval údaje ztracené mongolské oficiální dynastické historie Altan debter (Zlatá kniha). Rašiduddín se dvakrát zmiňuje o názvu Sibir, ale vždy ve spojení dvou slov Abir-u-Sibir nebo Ibir-u-Sibir, poprvé na začátku své předmluvy, kde popisuje území obývaná Turky. Ve stejné době jako Šafařík komentoval M. Quatremère tento výraz jako „la réunion des noms des deux peuples puissants, les Abares et les Sabires.“

Podruhé zmiňuje Rašiduddín oblast Abir-Sibir v 3. části 1. knihy svého díla, v úseku věnovaném Kirgizům. Zároveň datuje do r. 603 hidžry a mongolsko-tureckého roku zajíce, tj. 1207, poselství Altana a Bukra vyslané Čingischánem (tj. Temüďžinem) ke Kirgizům, kteří se podrobili. To se časově shoduje s údajem Tajné kroniky Mongolů (mong. historické dílo psané čínskými písmem a známé pod čínským názvem Jüan-čhao pi-š', tj. Tajné dějiny dynastie Jüan) X, 239,

kde se mnohem podrobněji popisuje Čingischánem' nařízený útok Džočiho proti „lesním národům“, mj. Šibirům.

Výraz Ibir-Šibir (nebo Sibir) se vyskytuje i v jiných pramenech. Před koncem roku 1295 vyslal Kublaj-chán proslulého generála Jü-wa-š', který porazil místní obyvatelstvo území I-pi-er a Š'-pi-er (Jüan š', tj. Dějiny dynastie Mongolů, kap. 132, 3b). Není pochybnosti, že tato čínská transliterace vyjadřuje přesně slova Ibir a Šibir. Ruské annály zachycují toto slovo až okolo r. 1440.

Souhrn historií a Tajná kronika Mongolů se shodují ve výrazu Sibir-Šibir; souhrn historií uvádí druhé slovo jako Abir, kdežto Dějiny dynastie Mongolů Ibir, což je také malý rozdíl. Lze tedy říci, že všechny tři prameny mluví o stejném jménu. Jak již zmíněno, vykládá Quatremère slovo Abir jako Abares, tj. Avari. Je však známo, že Avari přišli do Evropy již v letech 557—558 a r. 568 obsadili Pannonii. Zároveň je známo, že ačkoliv podunajští Avari se asimilovali se slovanským obyvatelstvem, zachovaly se jejich zbytky v Asii, například v Dagestánské ASSR na Kavkaze. Jindy se v evropské vědecké literatuře označují evropští Avari za pseudo-Avary a Žuan-žuaní (=Žoužani), známí z čínských pramenů, za asijské Avary. Mongolské historické prameny pro tuto dobu nemáme, takže pro zjištění etnika skrytého pod názvem Abir-Sibir se musíme obrátit k čínským pramenům.

Avari byli obvykle věhlasnými vědci ztotožňováni s Žuan-žuaní, známými z čínských dynastických dějin, i když nechyběly námitky, s nimiž se setkáváme i nyní. V Japonsku se např. za identitu obou skupin dobyvatelů -Avarů a Žuan-žuanů- staví Učida Gimpú a Hisajuki Mijakawa, proti ní Mori Šikazó, Enoki Kazuó a Macuda Hisao. Mijakawa společně s A. Kollautzem uveřejnil 1970 dosti problematickou knihu o vztahu Avarů a Žuan-žuanů. Žuan-žuaní byli velmi bojovní a tak jejich srovnání s Avary je možné i z tohoto hlediska. Došli např. až do Kábulu a k Indu. Jejich historické působení zahrnuje dvě staletí — 385—580, hlavní aktivitu však projevovali v 5. století: 407 vznikl stát Žuan-žuanů, 434 se dostali k jezeru Balchaš, 470 porazili stát Šan-šan, 483 stát Wej. Byli poraženi západními Turky (Tchu-ťüe) a v letech 570—580 zmizeli z dějin. Můžeme tedy konstatovat, že lze ztotožnit Avary s Žuan-žuaní, i když tato otázka bude ještě vyžadovat další studium.

Vraťme se však k výkladu druhé části Rašiduddínova výrazu Sibir. Je dosti často zmiňován v cestopisné literatuře. Z r. 1320 je zachován název Sibiře v dopisu jednoho františkána ve formě Sibur. P. Pelliot upozornil, že i podivné slovo Albizibi z katolické literatury zřejmě odpovídá výrazu Ibir-Sibir. Ibn Umarí (z. 1349) v knize Masálik al-Absár psal Sibir nebo Abir, Ibn Arabšáh (1392—1450) upozorňoval, že území Kibčautů, Kipčaků (čínsky Čchin-čcha) leží na sever od území Abir nebo Sibir. Pokud jde o Evropu, tak na proslulé katalánské mapě světa z r. 1375 je zachyceno město Sebur, které Yule a Cordier identifikují zřetelně jako „Sibir, ancient city near Tobolsk“. Hans Schiltberger (n. asi 1380), který 1420 doprovázel Timura k Volze a vrátil se domů do Bavorska z cest po Asii asi v r. 1427, píše nepřesně, ale stále ještě zřetelně Ibbisibur a Biddibur. S. Herberstain (1486—1566) procestoval v l. 1517—1526 Rusko a ve své knize Rerum Moscovitarum Commentarii mluví o provincii Sibier.

Je tedy zřejmé, že výrazy Abir a Sibir se často vyskytují společně. Označuje-li první z nich území a určitou etnickou skupinu, mělo by to platit obdobně i pro výraz druhý. Musíme se zase obrátit k čínským pramenům, abychom objasnili i výraz Sibir. Tím se dostáváme k podstatě věci.

Sien-pi — Sibir

Ujgur Burhán Šáhídí a Čínan Feng Tia-šeng poprvé v soustavné podobě předložili v r. 1956 teorii založenou na jednotlivých a roztroušených nápadech některých evropských orientalistů, že etymologii názvu Sibir lze odvodit z čínsko-barbarského slova sien-pi, označujícího zejména severní kočovný kmen, zmíněný poprvé v r. 49 n. l. Zdá se, že poprvé se objevuje v básni z let 208—207 př. n. l., ale ne nepodobné názvy barbarů jsou ještě mnohem starší. Sien-pi ovládli rozsáhlá území v Sin-tiangu (Turkestán) a v letech 386—534 založili dynastii Severních Wej. Prostorové a časové předpoklady vztahů k Žuan-žuanům jsou tedy dány.

V r. 174 př. n. l. poslal císař Wen barbarskému vládci dary, jejichž seznam se zachoval. Jedním z darů byla zlatá přezka. K tomuto místu podotýká komentátor Čang Jen z 3. st. n. l.: „Sien-pi kuo-luo taj, žuej šou ming jie.“ Překlady tohoto místa se liší a nejhodnější je asi tento: „Sien-pi je název zvířete na opaskové sponě kuo-luo a které přináší štěstí.“ Kollautz a Mijakawa otiskli ukázkou avarské spony se zvířecím motivem i kovové zakončení řemene čínského původu nalezeného v maďarském městě Szentes.

Je tedy zřejmé, že jde o nějaké zvíře zvané sien-pi a že je zde souvislost se stejnojmennou etnickou skupinou. Dvoje první rozsáhlé dějiny Číny (Š'ti 110, s. 45 a Chan šu 94 A, s. 5317) používají pro zmíněný výraz různé slovní znaky a jinde máme ještě šest dalších, tedy osm odlišných podob. Jejich význam je nepochybně totožný, jak ukazuje jejich původní výslovnost rekonstruovaná podle B. Karlgrena:

siān-pjie siei-b'ji siwo-b'ji si-b'ji (pji) siei-pjie siei-bji (pji) si-b'ji sie-b'ji (pji).

Na základě porovnání výslovnosti těchto osmi binomů lze učinit několik závěrů: 1. jde o dvojslabičné barbarské slovo, přesněji řečeno o jeho transliteraci, protože čínské slovo by jistě nemohlo mít tak rozkolísanou podobu vyjádřenou řadou odlišných grafických forem; 2. význam „zvíře“ je spojen s etnickou (nebo politickou) jednotkou Sien-pi nebo Siung-nu. 3. první slabika všech fonemických podob daného slova obsahuje iniciálu s' - následovanou předním vokálem nebo diftongem a předním vokálem, druhá slabika má iniciálu p- (nebo jí odpovídající znělé b-), opět následovanou předním vokálem nebo diftongem a předním vokálem. Pokud jde o sedmý výraz (v nynější výslovnosti s'-pi) a jeho transliteraci v době Chan: forma mohla končit na -r a plně odpovídat perskému výrazu pro lva (tedy zvíře) šér. Výslovnost by tedy byla si-pi-er či stará, si-b'ji-r, což je nápadně blízké k slovu Sibir.

Bylo by třeba vědět více o jazyku Sien-pi, zejména by byl užitečný slovník sienpisko-čínský, avšak zachované zbytky jazyka k tomu naprosto nestačí. Ani velmi důkladné pojednání Fang Čuang-joua nepřineslo více nežli rozbor šestnácti sienpiských slov: z toho patnáct lze odvodit z mongolštiny, 11 z tunguzských jazyků, 7 z turečtiny, 8 z mongolštiny i z turečtiny a 3 ze všech těchto jazyků. Šlo ovšem o slova kulturní, která snadno přecházejí z jednoho jazyka do druhého.

Fang Čuang-jou studoval jazyk Sien-pi na základě starší práce Širatori Kuraikiči (1868—1942), který se na základě výslovnosti první části binomu v japonštině jako „sai“ a v korejštině jako „sa“ domníval, že stará výslovnost celého binomu byla saibi nebo sabi. Sabi znamená v mandžuštině „příznivé znamení“. Také v názvu opasku kuo-luo spatřuje Širatori mandžuské slovo gurgu, gurugu (mongolsky gurusu) — zvíře. Širatoriho hypotéza je nepřijatelná; nelze, zejména po Karlgrenových rekonstrukcích staré výslovnosti čínštiny, argumentovat sou-

časnou výslovností japonštiny a korejštiny pro fonetické podoby čínštiny třeba ve 3. století. To lze ukázat zejména na slově kuo-luo, jehož stará (nikoli starověká) výslovnost byla k'wak-lak, což odpovídá tureckému slovu quraq. Nebo zase čínský výraz chu luo-čen, „barbar se zbrání po boku,“ odpovídá výrazu uraqčen; kmen qur, v turečtině 11. století, odpovídá opět slovu opasek. V tomto významu je tedy kontinuita „barbarského“ slova doložena alespoň mezi 3.—13. stoletím, bez ohledu na mnohem kratší existenci národa Sien-pi.

Etnicky jsou Sien-pi charakterizováni jako Tunguzové, Mongolové nebo Turci, i když jsou proti tomu různé námitky. Kmen Tchu-jü-chunů (existující mezi 3.—11. stoletím) odvozoval svůj původ od Sien-pi, avšak etnická zařazení Tchu-jü-chunů se také od sebe velmi odlišují. Ani srovnávací věda etnografická není mnoho platná, a nás ostatně v dané souvislosti etnická stránka ani příliš nezajímá. Rozhodně je podstatnější, že Turci přejímali mnohé od Číňanů a nepochybně leccos z toho zase tradovali dále.

Důležité pak je, že název jiného podobného kmenového svazu Š'-wej, existujícího mezi první polovinou 6.—10. století, je vlastně jen fonetickou obměnou jména Sien-pi. P. Pelliot napsal v r. 1934: „Quant aux Sien-pi, dont le nom remonte en Chine aux environs de 300 av. J. C., je considère que ce nom représente le même original qui a été ultérieurement adopté par les Che-wei (Šiét-j'wei), soit *Šärbi, *Širbi, *Širvi, et que nous avons là un exemple de la transcription de -r par -n...“.

Tak se znovu setkáváme s hláskami s-š', b, i, r; b může být pochopitelně nahrazeno jeho homorganickým neznělým p-. Pokud jde o -r v zavřené slabice uprostřed slova, měla stará turečtina tendenci je vynechávat (např. kurgür > kigür). Souvislost původní výslovnosti názvu Š'-wej se slovem Sibiř je opět nápadná. Souhrnně řečeno, dvojvýraz Abir-Sibir odpovídá názvům dvou etnicko-politických jednotek Žuan-žuan a Sien-pi, případně místům, kde žili. Souvislosti mezi slovy Sien-pi a Sibir zůstává v platnosti bez ohledu na identitu nebo rozdílnost Avarů a Žuan-žuanů. Platí to ovšem jen ve směru přenesení názvu Sien-pi na Sibiř, nikoli naopak.

Vedlo by příliš daleko, kdybychom měli popisovat geografické umístění různých kmenových a státních útvarů barbarů. Není pochyby, že všichni z nich žili, v té či oné době, na obou stranách dnešní hranice mezi SSSR a ČLR, případně v dnešní Mongolské lidové republice. Poukázali jsme na pozoruhodnou historickou kontinuitu názvu Sibir v čínských zápisech o barbarech i na okolnost, že tento výraz existoval na Sibiři dost dlouho před tím nežli tam přišli Rusové. Souvislosti mezi 10. stol., kdy Š'-wejeví mizí z historie a polovinou 13. stol., kdy Mongolové vytvořili mezi Irtyšem a Dněstrem svůj stát Zlatá horda, může být pro filologa dána tím, že Mongolové převzali od turecky mluvících kmenů četné výrazy z oboru dobytčářství, jména zvířat, ptáků ap. Nemůžeme zatím dokázat, že právě Š'-wejeví byli původním, předtatarským obyvatelstvem tobolské gubernie, protože historický výklad okolností, za nichž působili Sien-pi na jižní Sibiři, musí být ještě podán. Není zřejmě žádné příčinné souvislosti mezi čínsko-barbarským výrazem Sibir a národem Sabirů, kteří žili po obou stranách Uralu, i když oba výrazy patří koneckonců do oblasti západní Sibiře.

I když ještě zbývá mnoho práce k vyjasnění etnogeneze barbarských národů podle čínských pramenů a s tím souvisejících problémů, je možné shrnout, že *hypotéza etymologie slova Sibiř z jazyků jejich původních obyvatel je opodstatněná* a měla by být v dalším studiu ověřována. Je daleko nosnější nežli dvě další etymologie, či spíše dohady: „sever“ (nevhodný již proto, že ruský pochod postupoval Sibiři

na východ, nikoli na sever); „Sabir,“ což je foneticky málo vhodné, historicky nedoložené a zeměpisně velmi nepravděpodobné.

Přenesení názvu periferního etnika Sien-pi na velkou oblast Sibíře není prvním případem tohoto druhu v čínské kulturní oblasti. Ruský název Kitaj, na rozdíl od běžného Čína (ze slova Čchin), je odvozen od názvu Čchi-tan — Kitan — Kitat „tatarského“ národa, který v západní a v severozápadní Číně založil dynastii Liao (907 nebo 947—1125). Odtud je i romantický anglický výraz pro Čínu-Cathay.

Dodatek

Můžeme se ještě krátce zmínit, že jaké zvíře pokládají Burhán Šahidí a Feng Ťia-šeng to, co nepřiliš jasně vyjádřil Čang Jen, komentátor Š' Ťi (Zápisy historika). Opírají se o foneticky podobné slovo šobar na základě mongolsko-čínského slovníku Meng-wen chuej-šu, sv. 9, které odpovídá čínskému slovu čchü. Čchü pak označuje velkého tygra, podle jednoho mínění dokonce s pěti pařáty. Oba autoři se však mylí při interpretaci Su Linova (3. st. n. l.) komentáře, že tento tygr byl králem zvířat a nevěnují pozornost ostatním komentářům, že výraz čchü je třeba interpretovat jako čchü-lou, tj. oběti za podzimní rovnodennosti. Nesprávností interpunkce jim vzniká výraz šou wang (král zvířat), který však není nikde doložen. Omyl ukazuje názorně na malém příkladu, jaké problémy jsou spojeny s interpretací příslušných textů, nemění však nic na podstatě etymologie podané oběma autory.

Nejdůležitější literatura k etymologii slova Sibir

P. J. Šafařík, *Slovanské starožitnosti*, Praha 1837, I., III., par. 15 sub 6. M. V. Florinskij, *O proischoždenii slova „Sibir“*: Tomskij Universitet. Izvestija I (1889), 2, s. 1—14. G. N. Potanin, *O proischoždenii geografického imeni „Sibir“*: Sibirskij sbornik, příloženie k žurnalu Vostočnoe obozrenie, Irkutsk 1890, 1, s. 179—190. S. Patkanov, *O proischoždenii slova „Sibir“*: Sibirskij sbornik, St. Petersburg II (1891), s. 127—136. A. Magnusson, *Woher stammt der Name „Sibirien“ („Sibir“)?*: Ost-Asien II (1900), 12, s. 461—2; 23, s. 497—500. F. W. K. Müller, *Nachtrag*. Dodatek k Magnussonovi, tamtéž, s. 500. Fang Čuang-jou, *Sien-pi jü-jen kchao* (Studium jazyka Sien-pi): Jen-fing süe-pao (Yenching Journal of Chinese Studies) 8 (1930), s. 1429—1468. E. Ja. Bojaršinova, *O proischoždenii i značení slova Sibir*: Naučnyje doklady vysšej školy, Istoričeskije nauki 1953, č. 3, s. 101—110, Moskva. K. V. Vjatkina, *K voprosu o termine „Sibir“*: Sovetskaja etnografija 1935, 1, s. 91—96. N. I. Michajlov, *K istorii pojavlenija i rasprostranjenija nazvanija „Sibir“*: Učenyje zapiski MGU 170, s. 113—119, Moskva 1954. Pao-er-chan (=Burhán Šahidí), Feng Ťia-šeng, „*Si-po-li-ja“ ming-čcheng ti jou-laj* (Původ názvu „Sibir“): Li-š' jen-tiou (Historické studie) 1956, 10, s. 57—62. V. A. Nikonov, *Kratkij toponimičeskij slovar'*, Moskva 1966. M. N. Melchejev, *Toponimika Burjati*. Istorija, sistema i proischoždenie geografičeskich nazvanij, Ulan-Ude 1969.

Ostatní literatura, vydání a překlady textů

M. Quatremère, *Histoire des Mongols de la Perse écrite en persan par Raschid-ed-din*: Collection Orientale, Manuscripts inédits de la bibliothèque royale, Paris 1836. Rašid-ad-Din, *Sborník letopisej I*. 1—2, Moskva-Leningrad 1952. P. Poucha,

Tajná kronika Mongolů, Praha 1955. E. Brettschneider, *Mediaeval Researches from the Eastern Asiatic Sources*. Fragments towards the knowledge of the geography and history of Central and Western Asia from the 13th to the 17th century, London 1888, přetisk New York 1967, I—II. H. Yule, H. Cordier, *Cathay and the Way Thither*, London 1915, I—IV (2. upr. vyd.). B. Karlgren, *Analytic Dictionary of Chinese and Sino-Japanese*, Paris 1923. K. Shiratori, *Über die Sprache der Hsiung-nu und der Tung-hu-Stämme*: Bulletin de l'Académie des Sciences, St. Pétersbourg 17 (1902), 2, s. 1—33. P. Pelliot, *Tokharien et koutchéen*: Journal Asiatique 224 (1934), s. 35, pozn. 3. D. Sinor, *Autour d'une migration de peuples au Ve siècle*, tamtéž: 235 (1946—7), s. 1—77. G. Vernadsky, *A History of Russia*, Vol. I: Ancient Russia, New Haven 1946. L. Ligeti, *Mots de civilisation de Haute Asie en transcription chinoise*: Acta Orientalia I (1950), s. 147—185. M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1955, sv. II, s. 620—621. Učida Gimpů, *Žúzen Avar dözokuron ni kansuru čo mondai* (Různé otázky ohledně shodnosti Žou-žanů a Avarů): Tójósi kenkjú (Studie dějin Východní Asie), 21 (1961), s. 76—89. M. I. Artamonov, *Istorija Chazar*, Leningrad 1962. P. Ratchnevsky, *Les Che-wei, étaient-ils des Mongols?*: Mélanges de Sinologie offerts à M. P. Demiéville, Paris 1966, s. 225—251, zvl. 225—6. D. Sinor, *Inner Asia*. A Syllabus, The Hague 1969. A. Kollautz, Hisayuki Miyakawa, *Geschichte und Kultur eines völkerwanderungszeitlichen Nomadenvolkes. Die Jou-Jan der Mongolei und die Awaren in Mitteleuropa*, I. Teil: Die Geschichte, II. Teil: Die Kultur. Aus Forschung und Kunst, Band 10, Klagenfurt 1970. O. J. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*. Studies in their History and Culture, Berkeley 1973.

Zvlášť významná je etymologie M. Vasmera, kterou uvádíme v plném znění:

SIBIR' f. G. -u 'Sibirien'; *sibirskoj* Adj. bei Avvakum 72ff., kasantat. *Sibir* dass. (Radloff Wb. 4, 742), tobol.-tatar. *Sébër*, *Sèvér* 'Bezeichnung der alten Bevölkerung NW Sibiriens', ostjak. *Tāpar*, *Šābar* (s. Patkanov KeIŠz. 1, 261 ff.), tobol.-tatar. *Sébërqa'la* 'Festung der Sébër', zuerst erwähnt beim pers. Historiker Raschid-Eddin (13. Jhdt.) nach Patkanov c. 1. Der Name des Landes kommt vom Namen der Hauptstadt des um 1200 gestifteten Chanats im Irtyš-Gebiet, das um 1581 von Jermak erobert wurde, s. Patkanov c. 1., Egli 849, Solovjev Ist. Rossii 2, 320 ff. Man leitet den Namen vom Stamme der hunischen *ábeiroi* (Menander Prot., Prokop), auch *ábeires* (s. Pape-Benseler Wb. 1323, Moravcsik Byz.-Turc. 2, 224) her, s. Tomaschek, Pauly-Wissowa RE. 2, 2264, Németh Ungar. Jahrb. 9, 337 (hier zu turkotat. *sampak* 'abirren' gestellt), Preobr. 2, 282 ff. Nach Ramstedt K. Wb. 362 soll er auf mong. *Sibir*, kalm. *šür* 'Waldung, feuchtes Land' zurückgehen, woher die turkotat. Namen stammen sollen.

К ЭТИМОЛОГИИ СЛОВА „СИБИРЬ“

Статья является составной частью обширной работы. Автор приводит ряд взглядов на этимологию слова „Сибирь“, упоминая одновременно о том, что решение вопроса о происхождении этого слова требует знания многих фактов из области истории Азии и Европы, в особенности тех, которые относятся к проблематике филологии и этногенеза. Задачей статьи также является обратить внимание славистов на работы востоковедов.

